

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. IV. Materia legum varia est.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

habere normam, certos ordines, limites, agendique rationem. Lex est de præscriptionibus, dura illa, & nisi restitutio in integrum concedatur, interdum iniusta; & sine illa tamen non potest esse facta recta reipublicæ salus; quia diutissime dominia rerum essent incerta. Turbationes igitur tollit lex, pacem stabilit, & inter ciues caritatem. Litium multitudo non sequitur ex recta legum ordinatione; non enim legum multitudo moderata, & scientia, sed ignorantio litigiosa est, ut monuit optime Cicero lib. 1. de legibus.

Lex oculus est, & lux ciuitatis; ea sublata, tenebræ omnia possidebunt, & opera tenebrarum, hoc est, maleficia; quod si densis illis tenebris lux aliquando intermicet, videri tamen non poterit, si oculus perpetuo conculsus titubet.

Itaque de paruis quoque rebus leges non parua momenta habituras scribet legislator prudens: non modo ad parendi consuetudinem, amoremque inducendum, sed ad turbas vitandas. Ephorum leue, & ridiculum præceptum est multis visum: *ῥεῖσθαι τὸν μύσωνα*, Tondere barbam. Sed causa additur; *καὶ πρὸς τοῖς νόμοις*. & obtemperare legibus; magna enim debet esse veneratio legum etiam minimarum: Quam multas rerum minutarum leges immensa Dei maiestas Israelitis tulit? & obseruandæ tamen illæ fuerunt. Et rationem habent iustam. Quid lex illa Deut. 23. 15. *Habebis locum extra castra ad quem egrediaris ad requisita natura*, gerens paxillum in balteo. cumque sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies quo relictus es. Deus igitur de minimis, & fordidis etiam legem fert.

§. 6. Nemo igitur parui æstimer de rebus non magnis leges; sunt enim vel de rebus necessariis, vel vitilibus: Miratus sum Germaniæ principum non singulorum modo in suis territoriis, sed vniuersorum in publicis comitiis, curam, sollicitudinem, prudentiam, vigilantiam. Vide recessus imperii, inuenies, ut de grauissimis dignas Germanica maiestate sanctiones; ita de minimis quoque prudentissimas leges. Augustæ anno 1530. anno 1551. 1559. 1566. Spiræ 1570. Francofurti 1577. Vide titulos, *von den Schalknarren / Psefferen / Frommerten / Spielereuten / Landföhren / Sängern / vnd Meinsprechern*. De morionibus, tibicinibus, tubicinibus, quocunque organo ludentibus, vagabundis, cantoribus, rhythmodigraphis. Quia enim ad principum curam pertinet omnium salus, de omnibus etiam leges ferendæ fuerunt. Nec obstat libertati legum custodia, sed fons est libertatis; malitia est velle sibi permitti, quod leges vetant: Non modo in rebus, quas natura sanxit: sed etiam illis, in quibus, quod natura liberum reliquit, vnâ partem lex determinauit. Gladiorum gestationem Respublica inhibuit, contra naturam iam est cæteris parentibus te vnum contra efferri, gladioque cinctum incedere. Non obstat libertati, qui magno labore per aspera collium vias æquat ac sternit, atque omnes recto, ac tuto itinere capessere protectionem iubet; non est liberi hominis, sed infani per dumeta, & aspreta decurrere; alieno beneficio uti nolle. Optime itaque ab Heraclito dictum est, *magis pugnandum esse pro legibus, quam pro mœnibus*, nam sine mœnibus, non autem sine legibus esse potest ciuitas. Sparta diu mœnia contempsit, & tum felicior fuit. Sine cornibus taurus, sine vnguibus leo, sine dentium fulmine aper viuere potest, at sine anima non potest, at lex ciuitatis est anima, sine ea igitur esse non potest: cum nec locus, nec opum vlla vis sine legibus seruare imperium possint.

Salua igitur erit respublica, si omnes metuant legem, ut tyrannum, ut prudenter sensit Bias, si ma-

ximum imperium sit *ἡ πόλις ἑὸν*, ligni variegati, seu inscripti.

Quin hoc etiam notandum est, periculosissimam esse felicitatem ob eam duntaxat causam, quia qui nimium felix est, non facile legum patitur iugum, quemadmodum luxuriantes equi fessorem excutunt. Plato olim consultus de legibus florentissimæ, & opulentissimæ, & quod inde sequebatur, lasciuissimæ Reipublicæ scribendis; respondit; non esse facile tam felicibus Cyrenensibus leges scribere. Optime etiam Gregorius Tolofani in Syntagmate iuris l. 47. cap. 3. §. 2. Hic est inter legitimos actus, quia non potest dici iudicium, nisi secundum leges fiat. Et magistratus tunc recte administrant rempubl. si leges sequantur. Qui enim vult legem dominari, vult præesse Deum & leges: qui autem ex hominis arbitrio vult regi ciuitatem, fauissimam belluam addit, ut scribit Aristoteles. Quanquam sciam ab eo quasitum diligentissime; vtiliusque sit virum optimum, quam legem optimam imperare. Verius puto, leges potius optimis consultationibus stabilitas, sequendas. Ut inflexibiles, quam mutabiles hominum voluntates. Ut Plato quoque recte putat, interitum reipublicæ imminere, cum non leges magistratibus, sed magistratus legibus imperant.

§. 7. Leges vero Reipublicæ etiam Ecclesia probat, illique vitur; Vagienfis Episcopus auxilium à legibus petit; & eum non modo recte, sed etiam necessario hoc fecisse Augustinus iudicauit, cum Pauli exemplum secutus sit. Epist. 50. ad Bonifac. comitem. Auxilium ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tam sui vliscendi causa, quam tuenda Ecclesia sibi credita. Quod si prætermisisset, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim & Apostolus Paulus vita sua transitoria consulebat, sed Ecclesie Dei, quando contra illos, qui eum occidere conspiraauerant, consilium illorum tribuno ut proderetur, effecit. Vnde factum est ut eum ad locum quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias: Romanas etiam leges implorare minime dubitauit, ciuem Romanum se esse proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itemque ne Iudeis, eum interimere cupientibus, traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis, sed non Christiani. Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispensatores, quando imperatores Christianos periclitante Ecclesia reperirent.

Idem quoque Augustinus Epist. 48. ad Vincentium, probat impios legum ciuiliū vinculis tanquam phreneticos alligandos: leges enim etiam cum molestæ sunt, salubriter corrigunt. Ita Ep. 50. Hoc enim contigit Donatistis, quod accusatoribus sancti Danielis. Sicut enim in illos leones, sic in istos conuersæ sunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, nisi quod propter misericordiam Christi magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur aduersa: quoniam multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur; & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant, diligunt, molestasque sibi fuisse saluberrimas leges, quantum in insania detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, & in residuos cum quibus fuerant perituri, iam simili dilectione nobiscum, ut pariter instemus, ne illi pereant, excitantur. Molestus est enim & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cadendo, sed ambo diligendo. Si autem negligant & perire permittant, ista potius mansuetudo falsa, crudelis est.

CAPVT IV.

Materia legum varia est.

§. 1. **M**ATERIA legis duplex est; illa in qua lex Mens & volūntas est, quam subiectum legis scholæ appellant; & illa de qua lex est. Subiectum legis est intellectus, & voluntas. nam de lege peccati de qua gō.

Apostolus.

Felices non facile patrent legibus.

Ecclesia leges seculi implorat.

Leges salubriter corrigunt.

Apostolus disputat 7. ad Romanos non agimus, est igitur in mente, & voluntate lex omnis. ut supra docui. Deinde lex in voce est, & scriptis, ut in signis.

Non tamen necesse est legem scribi; itaque membrana & tabula non sunt necessaria subiecta legum. Ita 7. lib. 1. t. 3. §. 32. De quibus causis scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si quando in re hoc deficeret, tunc quod proximum & consequens ei est: si nec id quidem appareat, tunc ius, quod res Romana vitur, servari oportet.

Inueterata consuetudo pro lege non immerito custoditur. (Et hoc est ius quod dicitur moribus constitutum.) Nam cum ipsa leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi recepta sunt: merito & ea, quae sine illo scripto populus probavit, tenebunt omnes: nam quid interest, suffragio populi voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.

Sane Lycurgus leges non scripsit, & olim quoque carminibus continebantur, quae suos singuli edocebant. Eadem ratio est, in legibus canonicis, quarum scriptio non est necessaria ullo modo. Docent id Soarez, de Salas, Valentia. Et ante Aristoteles 10. Ethic. cap. 9.

Vtilissimum tamen est scriptam esse. Nam primo legem suam quam populo iam multiplicato Deus tulit, scribi voluit; imo ipse digito suo lapideis tabulis inscripsit. Et volumen legis noluit de manibus Israelitarum unquam recedere. Est enim memoriae praecipuum subsidium scriptio. Nam facile gentes quae illiteratae sunt, bellis, eluvionibus, morbis epidemiis afflictae mutantur, atque omnia instituta obliuiscuntur. Facile verba effugiunt, facile mutilantur sententiae, dum soli memoriae fidentur. Itaque firmis, & ad aeternitatem idoneis notis illigandae sunt.

Eleganter dictum est a Basilio Ep. 178. Verba naturam habent volucrum. Quapropter literarum notis utuntur homines, ut sermonum auolantium velocitatem, qui scribit, prehendant. Tu igitur puer notas literarum perfectas ducis, formasque recto ordine collocato. Modicus namque error scribentis, plurimum de sermone deterit. Diligentia vero scribentis quod dictum est integre perficitur & absoluitur.

Non potest tam facile sermo loquentis emendari, quia celeriter transiit, postquam quaevis res & dicitur. Quemadmodum volucrum sub nube volantem non ita spectare licet, quemadmodum eam, quae cauea est illigata.

Deinde scriptae legis repetitione facilima omnia pacta, conuenta, contractusque diriguntur; neque fieri potest, ut in illa multitudine legum omnium conditorium sit unus hominis quantumcunque prodigiosa memoria: Itaque Exodi 17. 14. & Deut. 31. 22. Scripsit igitur Moses canticum, & docuit filios Israel. Praecepitque Dominus Iosue filio Nun, & ait, Consortare, & esto robustus: tu enim introduces filios Israel in terram quam pollicitus sum, & ego ero tecum. Postquam ergo scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque compleuit, praecepit Leuitis qui portabant arcam foederis Domini, dicens, Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcae foederis Domini Dei vestri; ut sit ibi contra te in testimonium.

Et Deut. 17. 18. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leuitica tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitae suae: ut discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba, & ceremonias eius, quae in lege praecepta sunt. Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos; neque declinet in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse & filius eius super Israel.

Deum secuta Deum hac in re secuta sunt pleraque gentium, & leges civiles scriptis mandarunt. Quamuis enim

Salust. definit, ius esse civilem aequitatem, vel scriptis legibus sancitam; vel institutis, & moribus receptam, & plerique consuetudinem a lege ita distinguant, ut lex scripta sit, consuetudo sit *age*; non tamen hoc ex legum natura deductum est, sed more Rerumpublicarum, quae omnes leges scripto ediderunt, consuetudines sine scripto tenent. Hinc est quod monet Iliodorus 2. Etym. cap. 10. Inter legem, & morem hoc interest; quod lex scripta est; mos vero verustate probata consuetudo, siue lex non scripta. Et lib. 5. cap. 3. Lex est constitutio scripta, mos est verustate probata consuetudo non scripta. Nam leges pleraque non modo scribuntur, verum etiam scribi debent, quamuis sine scripto legis rationem quoque contineant.

§. 2. In Republica Romana ad legem scriptio requirebatur. Nam magistratus legem rogaturus, domi eam scriptam perpendebat ipse, & iuris consuetudinumque peritos in consilium adhibebat. Deinde de ea ferenda ad senatum populumque referebat. Tercio in publico proponebat, seu prouulgabat, ut Festus loquitur, itaque inspicere, censeri, iudicari a quolibet poterat. Spacium quo legis examen perdurabat, erat Trinundinum, hoc est viginti septem dierum. Quarto suadebant, dissuadebantque, ac iubebant legem esse, idque scripto V. R. hoc est: *uti rogas*. Vel non esse, litera A. hoc est, *antiquo*. Acceptam iam legem omnes iureiurando confirmabant. Tandem in aedem incidebatur, tabulaeque vel in publico proponebantur, vel etiam in aedem recondabantur. Romanae itaque leges sine scriptura non erant. Hinc nonnulli negant legem esse in imperio Romano, si scripta non sit: quod etiam c. de legibus l. Humanum imperator sentire videtur. Quod sane ita vitatum est, ut merito imprudenter facere princeps dicendus sit, si legem sine scripto promulget.

§. 3. Materia de qua lex agit; Actiones sunt eorum qui ratione & libero arbitrio utuntur. Quicquid enim norma aliqua regi potest, legis est capax. Quae de re toto libro varia dicenda occurrent, nunc haec pauca notari velim.

Generatim igitur de actibus humanis leges praecipunt, aut vetant, nec civiles in alia materia versantur. Sunt vero hominum actiones multiplices, laudabiles, pravae, adiaphorae, omnes adeo multae, & variae, quam magnus est virtutum chorus, & virtutum chaos. Deinde aliae actiones sola mente concipiuntur, & voluntate, aliorum in dictis factisque opus apparet. Tercio quorundam operum est ordinaria & facilis, praestatio, aliorum rara, difficilis, periculosa, horrida, plena cruciatu. De his ita cenleo.

§. 4. Nulla lege civili mala vlla praecipi, aut defendi possunt; Etiam si pseudopolitici iacent id Reipublicae necessarium esse. Ita lex civilis mala vel prohibet, vel de eo nihil praecipit, sed omnino dissimulat. Itaque Machiavellus rempublicam perdit, dum ad eius tutelam scelera ad virtutum consortium, velut vitia admittit. Leges iniustas multas esse asserit Syluester. Verbo Lex. §. 10.

Primo illa, quae concedunt filium germani unius posse copulare matrimonium cum filia alterius germani: ut in st. de rap. §. inter eas. & C. de nup. l. nemini. quia secundum Deum tales debent penitus separari de consanguineo & affini. non debet. & 35. q. 3. progeniem.

Secundo illa, quae dicunt puellam raptam non posse contrahere matrimonium cum suo rapto. C. de ra. Virg. l. vnica. quia hodie secundum Canones potest. de rap. c. si licet secundum antiquos Canones non posset.

Tercio illa, quae concedunt homini soluto tenere mulierem solutam in concubinam: ut in auth. quib. mo. nat. eff. sui. §. si quis. quia secundum Deum etiam simplex fornicatio est peccatum, & excludit a regno Dei. 1. Cor. 6.

Quarto

gem scripturunt.

Magna cura legum ferendarum penes Romanos.

In imperio lex sine scriptura non pro mulganda.

Actuum varietas.

Omnium legum inanis est censura, nisi divina legum imaginem gerant.

Scriptio non est de essentia legis.

Litera legis scriptae nomen.

Nulla memoria omnibus legibus sufficit.

Deum secuta gentes;

Quarto ille, quæ concedunt viro occidere adulterum uxoris deprehensum in adulterio, si est persona vilis, & cui non debeat reverentia. ff. de adul. l. marito. la. 1. & l. si adulterium. & C. de adul. l. Gracchus. hodie autem iure novo non solum deprehensum in adulterio, sed etiam ubique post trinum denuntiationem potest occidere: ut in auth. ut liceat matri & avia. §. pen. & ult. & quæ concedunt patri habenti filiam in sua potestate, occidere adulterum filie in domo sua, vel generi fornicantem, & ipsam filiam. ff. de adul. l. pater. & l. non in ea. & etiam inveniunt in rebus veneris, per l. quod ait. ff. de adul. quæ secundum glossam antecedentia scilicet apparatus, colloquia, locus constitutus, convivia, basia, tactus. & idem Bart. & similiter de latrone & populatore agrorum: quia secundum Deum nihil horum licet, secundum illud. Exodi 20. Non occides. de quo etiam vides. Homicidium 1. §. 2. parti. 5.

Quinto, quæ damnant tenentem uxorem deprehensam in adulterio. C. de adul. l. crimen. & l. castitati. quia secundum Deum & iura canonica potest illam tenere sine pena, modo velit ab adulterio recedere. 31. quest. 1. §. obauditur.

Sexto, quæ concedunt in multis casibus repudium uxoris, & dissolutionem matrimonij rite contracti: & maxime in casu qui no. in c. lege. dist. 10. & 27. q. 2. sunt qui dicunt, quia hoc in eisdem c. prohibetur.

Septimo ille, quæ uxorem nubentem intra tempus luctus mariti. i. vnius anni, damnant infamia. & multis penis. C. de secun. nupt. l. 1. & 2. quia dicit Apostolus, quod nubat mulier cui vult. de secun. nupt. c. 1. in fin. vbi no. Inno. quod ei remittuntur omnes pene, quæ sunt tantum ad penam ipsius: secus si inde proveniat aliquid ad alios, quod dominus Ant. de Butr. magis ibidem declarat, dicens, quod pene fundata super odio secundarum nuptiarum, vel festinatione transitus sint correctæ: ut in d. c. fin. quia contrahere matrimonium non est odiosum neque prohibitum, sed ab Apostolo permixtum: quæ vero fundantur super favore primi matrimonij, adhuc durant: sicut si mater consequitur aliquid ab intestato, vel ex testamento alicuius filiorum prioris matrimonij: habet solum super eo vsum fructum dum vivit, remanente proprietate apud filios eiusdem matrimonij si extant: quibus non exstantibus consequitur plenum ius: ut l. semina. §. fin. de secun. nupt. Adde quod restant pene posite in favorem filiorum, & propter culpam matris: sicut lex imponit penam matri, quæ agnovit tutelam filii, & transit ad secunda vota, non petito tutore filio: ut in l. omnem matri. C. ad Tercull.

Octavo ille, quæ filium spurium dicunt non esse alendum, ut sup. Filius. §. 4.

Nono ille, quæ dicunt heredem, si non fecerit inuentarium, teneri ad omnia debita defuncti: cuius contrarium dictum est supra Hæreditas. 3. §. 5.

Decimo ille, quæ in certis casibus dicunt heredem non teneri de maleficio defuncti: quia, ut ibi sup. patet, tenetur ad omnia eius debita etiam ex maleficio in quantum hæreditas sufficit.

Vndecimo ille, quæ volunt relictum in ultima voluntate non valere, nisi habeat septem vel quinque testes. C. de testam. l. si vnus. & l. fin. quia secundum Deum in relictis ad pias causas sufficiunt tres, aut etiam duo testes de testam. cum esses. & c. relatum.

Duodecimo ille, quæ dicunt hominem non teneri ex promissione nudo pacto sine alia iuris solennitate, cum non oriatur inde actio. ff. de pactis. l. iuris gentium. quia secundum Deum & Canones mortaliter peccat recedens a pacto. extra. de pact. c. 1. 22. q. 5. iuramenti. cum his quæ ibi not. & idem si promitto vni recipienti pro alio: quia secundum Deum tenetur: non autem secundum leges nisi promissio facta fuerit personæ existenti sub alterius potestate: ut seruo, seu filiofamilias, vel procuratori, seu negotiorum gestori: quia per hos bene acquiritur patri & domino. Infit. per quas per so. nob. acqui. obli. per totum. & ff. & C. de procu. & de neg. gest.

Decimo tertio ille, quæ inter ementes & vendentes concedunt vel permittunt deceptionem, iuxta dicta supra Empio. 7.

Decimo quarto ille, secundum quos non licet emere seu vendere iura & actiones, quæ quis habet contra alium pro mi-

noris pretio quam sit debitum principale: aliter non valet emptio, nec peti potest, nisi vsque ad id, quod solutum est, nec etiam possunt talia iura pro parte vendi, & pro parte donari. C. man. per diversas. & l. ab Anastasio. sed secundum Deum talis emptio licet, modo non fiat in fraudem vsurarium: sed propter interesse, aut laborem, qui ferri an erit in rehabendo, seu quia dubitatur ne debitor fugiat, aut veniat ad paupertatem. Sed de hoc vide infra Vsuræ 2. §. 1.

Decimo quinto ille, secundum quas possessor mala fidei longissimo tempore, id est, 30. vel 40. ann. præscribit: quia hoc est falsum secundum iura canonica. extra. de regul. iur. cap. possessor. lib. 6. vide infra Præscriptio.

Decimo sexto ille, quæ maleficia cogitationum regulariter non puniunt. ff. de pen. l. cogitationis. quia omnis mala cogitatio vel à Deo, vel per penitentiam punienda est. 33. quest. 2. omnis.

Decimo septimo ille, quæ licet puniant magos & veneficos, tamen qui hac fecerint contra imbres, ventos, & grandines, secundum eas præminatur. C. de male. l. eorum. quia secundum Deum talia etiam sic facere est gravissimum peccatum, ut probat S. Th. 2. 2. q. 96.

Decimo octavo ille, secundum quas licitum est in causa sanguinis corrumpere accusatorem. ff. de præuari. l. fin. quia hoc secundum Deum non licet. 2. 2. q. 69.

Decimo nono ille, quæ vsuræ permittunt, sed hodie etiam per leges omnes abrogata sunt, ut infra Vsuræ §. 1. q. 1. sicut quæ puniebant mulierem in lupanari: ut dicit S. Thom. Verum multo plures esse iniquas in omni rerum genere facile esset ostendere, & harum quædam exculari posse videntur.

§. 5. Leges civiles præcipue quidem circa iustitiam versantur, sed tamen omnium etiam aliarum materiam complexæ sunt. Spectant enim illæ præcipue bonum publicum, & humanam in civitate concordiam, & felicitatem, ad quam imprimis necessaria est iustitia. Augustinus l. 2. de civit. c. 27. Cum autem Scipio in secundi libri sine dixisset, ut in iudib. ac tibijs atque cantu ipso ac vocibus concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immutatum ac discrepantem aures erudite ferre non possunt, isque concentus ex dissimillarum vocum moderatione concors tamen efficitur & congruens: sic ex summis, & medijs, & infimis interiectis ordinibus ut sonis, moderata ratione civitatem consensu dissimillarum concinere: & quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in civitate concordiam: arctissimam atque optimam omni in republica vinculum incolunitatis, eamque sine iustitia nullo pacto esse posse. Alias vero etiam virtutes lex firmat, & communit, vitiaque excludit. Arist. lib. 5. Ethic. c. 1. Præcipit autem lex vii sortis muneribus fungi iuber, ut loci atque ordinis in acie tenere, neque fugere, neque arma abicere: & temperantis, ut non adulterari, neque cuiquam stuprum inferre: & lenis ac mansueti, ut neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itemque in ceteris virtutibus ac vitijs, partim iubendo, partim vetando, recte quidem ea lex, quæ recte ac salutariter: perperam autem, quæ negligenter & inconsiderate lata est. Ratio autem firmissima sumitur ex fine, nam legis institutum est, felices facere ciues suos, quod alia ratione fieri non potest, quam omnium virtutum observatione, ut libro secundo, & tertio demonstratum est. Deinde hoc ostendunt tot leges bellicæ, sumptuariæ, aliaque ad publicam spectantes utilitatem. Itaque nullius virtutis actus est, qui non aliquando imperari lege latâ possit, omnia etiam peccata prohibere lex civilis potest. sed quia communitati se accommodat, in quâ non omnia possunt puniri, ideoque nec omnia etiam convenit prohiberi, ideo quædam dissimulat, non approbando, sed quia humana potestas hominum vitis impar est. Naturali tamen, & divinâ lege omnia prohibentur, quia Deus & cognoscere, & vicisci omnia potest.

§. 6. Non est materia legis civilis, quælibet determinatio bonorum operum, neque enim lex civilis

A a ardua

Lex non circa solam iustitiam versatur.

Finis legis beatos facere.

Lex multa impunita dimittit.

ardua ieiunia, aut perpetuam castimoniam præcipere potest. Legis tamen per accidens potest obiectum esse. Ut cum ea præcipiuntur, quæ eiusdemodi opera expōcunt, aut sine illis effici non possunt.

CAPVT V.

Legislator magistratus est aut tota Respublica.

Supremum
numen leges
condere po-
test.

§. 1. **N**EMINI vnquam in mentem venit dubitare, diuinam maiestatem cui summum ius est in omnes creaturas, posse arbitrio suo leges condere. Cuius enim est potentia creandi, eiusdem est gubernationis tota iurisdicção. Ecce enim *Deus excelsus, & non est similis illi in legislatoribus.* Job. 35. 22. Eius etiam in lege ferenda summa est bonitas, de qua Propheta cecinit; *Etenim benedictionem dabit legislator: ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Eius legem omnes venerari, nemo iudicare debet. Si autem iudicas legem: non es factor legis, sed iudex. Vnus est legislator, & iudex qui potest perdere, & liberare. Iacob. 4. 11.

Lex Dei a
rebus.

Legislatores
finxerūt le-
gum aucto-
res deos.

§. 2. Hominum plerique qui legibus primo re- publicas fundarunt, vel leges à Deo acceperunt, vel accepisse mentiti sunt. Abrahā, Moyses diuinis colloquiis, & oraculis moniti leges posteris dederunt. Eorum emulatione, præfici *populū* in iustitia religionis fictione, vel ad verum Deum, vel numina commentitia inuentionem legum nouarum retulerunt.

Hieroboam nouum regnum superstitione fundare coratus est. Numa Agerie nocturnos congressus simulauit. Plutarch in Numa. Hal. car. Val. l. 1. c. 2. Lycurgus eadem arte Spartanis, & Cretensibus imposuit; Lacedæmone legum auctorem finxit Apollinem, in Creta vero Iouem. Nec aliter Minos, qui successu noui cuiusq; anni in speleū, Iouis se admonitu erudiri simulabat. Nec vetera referre necesse est, Mahometi potentiam superstitione effecit, quā domestico sanguine, & gentium interitu aluit. Verum libro de religione docui, fraudes illas semper male cessisse. Zoroastres qui Oromasden legum auctorem prætulit, interlicem se legislatorem fuisse expertus est. Trismegistus Mercurium leges dare Aegyptiis persuasit, & sane leuissimum fuisse dæmonem, qui tanta mala iussit, & tam ridicula, est credibile. Quin & Zamolxis Vestæ leges quas Schytis dedit, acceptas retulit. Carthaginenses Saturnum; Athenienses cultissimi populi Minervam legum suarum auctorem iactabant magis, quam credebant. Itaque rem diuinam esse arbitrabantur legem ferre hominibus. Cum n. homines natura sint liberi, nullus si primordia nascendi, viuendique spectes, alteri est obnoxius, cum sint etiam libertatis, & iuris sui tenaces, difficile sanè & prope tyrannicum videbatur suas cuiquam leges impingere, & parem in pares exercere potestatem, ideoque legum auctoritatem in sanctiorem aliquam, diuiniorumque naturam referebant. Verum rectius fecissent, si Reipublicæ necessarios magistratus, & quod ei consecratum est, legum condendarum potestatem magistratibus concessam esse docuissent. Nam superstitione illa cum diuturna esse non possit, nec omnes ex æquo teneat, etiam veræ legislatorum auctoritati existimationem detrahit. Omne simulatum cum patet, bis nocet contempto.

Reipublica
per commenta
non consu-
litur.

Privatus le-
gem ferre
non potest.

§. 3. Legum conditor non potest esse priuatus, sed opus est ut sit vel vniuersa Respublica, vel magistratus. Proprium nunc est magistratus. Nemo enim legibus suis obligare quenquam, nisi subditum potest. Ad imperandum enim requiritur dominium politicum seu civile. Requiritur etiam potestas coercendi, & poenis sanciendo legis obseruationem, quæ non po-

test esse in priuato. Sine iurisdicção strictè sumpta esse potest, legem enim ferre potest, quamquam iudicandi potestate quispiam careat, & iudicare potest quæ leges condendi potestate careat.

§. 4. Potestas leges condendi natura est in ipsa re- publica, seu hominum multitudine, non vno quopiam; nam iam dudum est explosa Canonistarum quorundam opinio, qui naturam hanc potestatem supremo principi, & successori tribuerunt. Ipsa igitur Respublica ius suæ gubernationis, & legum tantum habet, si naturam spectes, ideoque condere leges, & magistratum sibi potest præficere, in eum etiam conferre potestatem legum condendarum. Ita S. Thom. 1. 2. q. 90. art. 3. & q. 97. art. 3. Molin. T. 1. inst. tra. 2. d. 12. 22. Bellarmin. T. 1. l. 3. de laicis.

Natura est
in ipsa re-
publica ius
condendarum
legum.

Ratio perspicua hoc demonstrat, nulli enim vni hoc conuenire potest, ut multitudinis curam suscipiat, nullus in alium habet potestatem, nisi aliena voluntate, vel delicto. Nec ineffectui, aut primogenituræ, aut iuri patrio potestas illa debetur. In ipsa tamen Respublica est, quia sine legibus & ordine iuris regi non potest. Nihil certius, si titulum secundum l. 1. 7. legas, nam leges à populo primum factas, deinde ad senatum esse de latam eam potestatem, demum ad Cæsarem. Necessarium itaque, nobis videtur ipsius iuris originem, atque processum demonstrare.

Populus pri-
mo dominus
legis regis
Cæsari com-
missi pote-
statem.

1. Et quidem initio ciuitatis nostra populus sine lege certa, sine iure certo primum agere instituit, omniaque manu à regibus gubernabantur.

2. Postea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipsum Romulum traditur populum in triginta partes diuisisse, quas partes Curias appellauit: propterea quod tunc reipublica curiam per sententias partium earum expediebat. Et ita leges quasdam & ipso curiatis ad populum tulit. Tulerunt & sequentes reges quæ omnes conscriptæ extant in libro sexti Papirij: qui fuit il- lus temporibus, quibus superbus Demaratus Corinthius filius, ex principalibus viris. Is liber, ut diximus, appellatur ius civile Papirianum, non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit: sed quod leges sine ordine latis in vnum composuit.

3. Exactis deinde regibus, lege Tribunitia omnes leges hæc exoleuerunt: iterumque caput populus Romanus incerto magis iure, & consuetudine aliquid per latam legem: idque prope viginti annis passus est.

4. Postea ne diutius hoc fieret: placuit publica auctoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus, quas in tabulas oboreas per scriptas pro Rostris composuerunt, ut possent leges apertius percipi. datumque est eis ius eo anno in ciuitate summum: uti leges & corrigerent, si opus esset & interpretarentur: neque promociō ab eis sicut a reliquis magistratibus fieret. Qui ipsi animaduertentes aliquid deesse istis primis legibus: itaque sequenti anno alias duas ad easdem tabulas adiecerunt. & ita ex accidentia appellata sunt leges duodecim tabularum: quarum ferendarum auctorem fuisse decemviris Hermodorum quendam Ephesium, exulantem in Italia, quidam retulerunt.

5. His legibus latis, cepit, ut naturaliter euenire solet, ut interpretatio desideraret prudentium auctoritate necessariam esse disputationem fori. Hæc disputatio, & hoc ius, quod sine scripto venit, compositum à prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, ut cetera partes iuris suis nominibus designantur, datis propriis nominibus cæteris partibus: sed communi nomine appellatur ius civile.

6. Deinde ex his legibus, eodem tempore feræ, actiones composita sunt: quibus inter se homines disceptarent. quas actiones ne populus, prout vellet institueret: certas solennesque esse voluerunt. & appellatur hæc pars iuris, legis actiones, id est, legitime actiones. Et ita eodem penè tempore tria hæc iura nata, ut leges duodecim tabularum: ex his fluere cepit ius civile: ex istis legis actiones composita sunt. Omnium tamen harum & interpretandi scientia, & actiones, apud collegium Pontificum erant: ex quibus constituebatur, quis quoquo anno præesset priuatis. & ferè populus annis prope centum hac consuetudine vsus est.

7. Post-